

Maskiner og Mennesker: Investerings ekspert

Skoletjenesten, Arbejdermuseet

Det moderne gennembrud

Industrialisering

Den økonomiske forudsætning for den store transformation af samfundet var industrialiseringen og den dertil hørende internationale handel og et udviklet finansvæsen. Enhver by fik sin bank eller sparekasse. Produktionen af alt fra simple livsfornødenheder som tøj, øl, skråtabak og brød til mejericentrifuger, dampmaskiner og elektromotorer blev efterhånden samlet i store, højt specialiserede virksomheder. Andre funktioner, der tidligere helt eller delvist var blevet udført i den enkelte husholdning, blev også rationaliseret og samlet i store servicevirksomheder: rensning af tøj i renserier, bortskaffelse af affald i renholdningsselskaber og undervisning af børnene i nye, moderne skoler.

Industrialiseringen betød ikke kun en mekanisering af produktionen men også en maskinisering af den menneskelige arbejdskraft, der blev udnyttet som om den var et stykke teknik. Det gav grundlaget for den store tilflytning til byerne, hvor billig arbejdskraft var efterspurgt. Med kun ganske lidt forsinkelse blev også store dele af landbruget industrialiseret, især når det handlede om at forædle animalske fedtprodukter til eksport. Store tekniske landvindinger og en enestående organisation på andelsbasis gjorde dansk landbrug særdeles konkurrencedygtig på eksportmarkedet.

I 1870 havde 120 af hovedstadens virksomheder dampmaskiner. I 1890'erne kom der eksplosions- og elektromotorer til i stort tal, og industrien fik for alvor fabrikkens præg, men dampmaskinerne leverede stadig hovedparten af maskinkraften. I 1906 var der 10 gange så mange maskiner som i 1870.

Skolevæsenet

Byernes stigende befolkningstal og et stigende uddannelsesbehov medførte et naturligt behov for skolebyggerier. Kvinder fik mulighed for at uddanne sig til lærerinder i større tal og fik dermed adgang til det lønnede arbejdsmarked. Det var dog stadig normalt, at en kvinde holdt op med at arbejde igen, når hun blev gift. En anden jobmulighed var dengang at blive telefonistinde, forudsat den unge kvinde havde en dannet udtale.

På landet skød bondehøjskolerne op, hvor karlene blev indpodet åndelig lærdom og en del viden om hestens røgt og pleje, og de mindre byer fik tekniske skoler, hvor håndværkerne kunne modtage undervisning, der supplerede den gamle mesterlære. Endnu var det kun ganske få procent, der gik i den lærde skole, gymnasiet, og færre, der fik en embedseksamen fra universitetet i København, fra Den Kongelige Veterinær- og Landbohøjskole eller fra den Polytekniske Lærestanstalt sammesteds.

Arbejdsløshed og levestandard

Der var dog stadig masser af arbejde for de ufaglærte, både på landet og i byerne. Pigerne kunne om ikke andet altid komme i huset som kokke- eller stuepige. De ufaglærte var særligt sårbare over for arbejdsløsheden, der var slem i midten af 1880'erne, da tusindvis af københavnere stod uden arbejde og dermed uden forsørgelse. I vinteren 1885-86 bespiste private velgørenhedsforeninger dagligt ca. 5000 mennesker.

Levestandarden steg generelt. Et pund rugbrød kostede i 1870 3 skilling, eller 6 øre. En faglært arbejder fik 10 skilling eller 21 øre i timen. I 1875 indførtes ved den fælles nordiske møntunion kroner og øre. Rugbrødet var i 1880 steget til 8 øre, mens arbejderens timeløn nu var 27 øre. I 1890 kostede rugbrødet 6 øre, og arbejderen tjente 30 øre. Ved århundredeskiftet var hans løn nu 42 øre, mens brødet kostede godt 8 øre pundet. Med andre ord kunne en faglært arbejder i 1870 købe godt tre pund rugbrød for en timeløn, mens han tredive år senere kunne købe godt fem pund for den samme arbejdsindsats. Men ikke sjældent brugte arbejderen sine penge på brændevin i stedet. Den kostede i 1890 en timeløn, 25-30 øre, for en pot, dvs. ca. en liter. Brændevinen var afgiftsfri, og det blev anset som politisk selvmord at foreslå en skat på spiritus. Den blev først indført 1917.